

RAT U SLOVENIJI 1991.*

APSTRAKT: Članak se bavi početkom ratnog raspleta jugoslovenske državne krize, kratkotrajnim tzv. junskim ratom u Sloveniji. To je bio uvod u građanski rat u Hrvatskoj i rasplamsavanje ratnog požara na prostoru SFRJ. U centru analize jesu odnosi na relaciji Slovenija – JNA, kao i pozicija Srbije u tom periodu. Tekst je napisan na osnovu dostupnih izvora i relevantne literature.

Ključne reči: Jugoslavija, Slovenija, JNA, Srbija, građanski rat, međunarodna zajednica

Slovenija je putem nezavisnosti krenula 25. juna 1991. kada je njen parlament, dan ranije nego što je najavljivano, kako bi se preduhitrila reakcija JNA, sa 180 glasova „za“, dva „protiv“ i 12 „uzdržanih“, usvojio ustavni akt o osamostaljenju i ustavni zakon za ostvarivanje, odnosno sprovođenje ustavnog akta o samostalnosti i nezavisnosti Slovenije. U odluci slovenačkog parlamenta istorijske reminiscencije imale su dominantnu ulogu. To je najbolje izrazio France Bučar, predsednik Skupštine: „*Taj akt predstavlja kulminaciju o stogodišnjim nastojanjima slovenačkog naroda. Jugoslavija u sadašnjem obliku nije sposobna da preživi i postaje žarište potencijalnih konflikata i ratne opasnosti. Srž jugoslovenskog problema je u tome što država nikad nije bila utemeljena na sporazumu kao integratoru. Zato se Jugoslavija ne može preoblikovati u tvorevinu sposobnu za život*“.¹

Milan Kučan, predsednik Republike, rekao je, između ostalog, da predloženi ustavni akt i ustavni zakon za njegovo ostvarivanje omogućuju slovenačkoj državi preuzimanje svih prava i dužnosti čije izvršavanje je bilo, voljom Slovenije, do tada Ustavom iz 1974. preneseno na organe SFRJ. U novoj situaciji, usvajanjem ovih akata, Skupština Slovenije ispunila je plebiscitom „naloženu dužnost“ da najkasnije za šest meseci od dana proglašenja odluke obezbedi institucionalno-pravne

* Rad je deo projekta *Srpsko društvo u jugoslovenskoj državi u 20. veku – Između demokratije i diktature* (177016) koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

¹ Navedeno prema: *Борба*, 26. јун 1991, 7.

uslove koji će omogućiti Republici Sloveniji da uspostavi efektivnu vlast na svojoj teritoriji. Kučan je saopštio i da Slovenija sa „ponosom i istorijskom opravdanošću“ stupa u međunarodnu zajednicu kao demokratska država. Slovenija će obezbediti da na njenoj teritoriji budu dosledno poštovana „čovekova prava i osnovne slobode svih ljudi“, bez obzira na narodnost, veroispovest, rasu i druge razlike među njima.²

Tako su Slovenci „jednim munjevitim manevrom za nekoliko sati pomerili granice Jugoslavije, koje su pola stoleća bile stabilne, za oko 160 kilometara na istok. Bio je to prvi čin rata“.³

Savezno izvršno veće odmah je zasedalo (147. sednica). Vlada Ante Markovića ocenila je da su odluka slovenačke Skupštine i hrvatskog Sabora označile političko-pravno i faktičko izdvajanje iz Jugoslavije: „*Ove odluke predstavljaju jednostrane akte donete mimo dogovora sa drugim konstitutivnim činiocima Jugoslavije, te su zbog toga nelegalne i nelegitimne, a sve posledice tih akata ništavne. [...] Savezno izvršno veće smatra neophodnim da se bez odlaganja nastave demokratski razgovori o rešenju ustavne krize i budućem ustrojstvu Jugoslavije, uz saglasnost svih. Da bi se omogućili ovakvi razgovori, potrebno je da predstavnici Srbije i Crne Gore skinu blokadu proglašenja predsednika Predsedništva SFRJ Stjepana Mesića iz Republike Hrvatske*“.⁴

Federalna vlada je donela jednu odluku i izdala jednu naredbu: O zabrani uspostavljanja takozvanih graničnih prelaza unutar teritorije SFRJ. U naredbi je kratko rečeno: „*Zabranjuje se uspostavljanje tzv. graničnih prelaza unutar teritorije SFRJ. Danom stupanja na snagu ove Naredbe, tzv. granični prelazi koji su uspostavljeni, imaju se ukloniti*“.⁵

Saveznoj policiji i JNA dato je puno ovlašćenje da „neposredno obezbede“ izvršavanje saveznih propisa o prelasku državne granice na teritoriji Republike Slovenije; za obezbeđivanje državne granice „na graničnim prelazima i u naseljenim mestima u pograničnom pojasu“ trebalo je angažovati i granične jedinice JNA: „Način ostvarivanja saradnje sporazumno će utvrditi savezni sekretar za unutrašnje poslove i savezni sekretar za narodnu odbranu“. Naredba se ticala zabrane uspostavljanja „takozvanih graničnih prelaza“ unutar teritorije SFRJ. Ta naredba se odnosila na granične prelaze koje su zaposeli slovenački pogranični organi.⁶

² *Политика*, 26. јун 1991, 7. – Janez Janša, slovenački ministar odbrane, najavio je da će granice sa Hrvatskom biti veoma liberalne; ponovio je svoj apel starešinama JNA da stupe u slovenačku vojsku, bez obzira da li imaju slovenačko državljanstvo ili ne, a rekao je i da će JNA još izvesno vreme biti potrebna samostalnoj Sloveniji da joj čuva granice prema Italiji, Austriji i Mađarskoj. (Isto).

³ Voren Zimmerman, *Poreklo jedne katastrofe. Jugoslavija i njeni rušitelji*, Beograd 2003, 94.

⁴ Navedeno prema: Konrad Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ. Sećanja na početak oružanih sukoba u Sloveniji i Hrvatskoj*, Beograd 2005, 308.

⁵ *Ujedinjene nacije. Sudski spisi Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju*. www.icty.org. Proces protiv Slobodana Miloševića. (dalje: UN, MKSJ). Proces Slobodanu Miloševiću.

⁶ Isto.

To je bio neposredan povod za izbijanje kratkotrajnog rata u Sloveniji i za početak ratnog rasplesa jugoslovenske krize. Uoči početka ratova za jugoslovensko nasleđe izgledalo je da je pozicija Srbije i JNA bila znatno bolja u odnosu na „severozapadnu koaliciju“. Kvalitet i količina oružja, brojnost i obučenost boračkog sastava bili su na strani JNA i pobjeda je bila, tako se činilo, samo tehnička stvar. Ali, federalistička koalicija bila je inferiorna u najvažnijim domenama svakog ratnog sukoba: nisu postojali ratni cilj i unutrašnja kohezija. Slovenija i Hrvatska imale su precizan i javno objavljen vojno-politički cilj: državna i nacionalna suverenost; narod u ove dve republike doveden je prethodnom nacionalnom homogenizacijom do stepena fanatičnosti i spremnosti da se žrtvuje u ime državnih ciljeva; Slovenija i Hrvatska stekle su veoma jake međunarodne saveznike, trebalo je samo ponuditi „krunski argument“ za punu podršku, a to je bilo uvlačenje JNA i njenih „srpskih mentora“ u rat; rukovodstva obe republike dobro su proučile JNA i izabrale su primerenu ratnu taktiku.⁷

Uprkos raširenom stereotipu o „srpsko-crnogorskoj“ JNA, ključne pozicije u njenom vrhu nisu držali Srbi. Od 16 ličnosti u vojnom vrhu, Crnogorci nisu imali nijednog predstavnika, Srbi su imali dvojicu – Blagoje Adžić, načelnik Generalštaba i Života Avramović, načelnik Jugoistočnog vojišta (III vojna oblast), komanda u Skoplju; Veljko Kadijević se izjašnjavao kao Jugosloven, muslimani su imali Ibrahima Alibegovića, načelnika Ratne škole, Makedonci su bili Aleksandar Spirkovski, načelnik Centralnog vojišta (I vojna oblast), komanda u Beogradu, i Mile Ružinovski, načelnik I uprave Generalštaba. Slovenci su imali dva kadra – Konrad Kolšek, komandant V armijske oblasti i Stane Brovet, Kadijevićev zamenik. Najbrojniji su bili Hrvati, sa ukupno osam kadrova – Josip Gregorić (jedan od Kadijevićevih zamenika), Andrija Silić, načelnik Štaba Centralnog vojišta, Božidar Grubišić, komandant Ratne mornarice, Antun Tus, komandant Ratnog vazduhoplovstva, Zvonko Jurjević, njegov zamenik, Ivan Radanović, načelnik Centra visokih vojnih škola u Beogradu, Tomislav Bjondić, načelnik Komandno-štabne akademije i Mate Pehar, načelnik Vojne akademije u Beogradu.⁸

Iako je JNA bila protiv nezavisnosti Slovenije, i dalje je bila duboko podeljena oko toga šta treba uraditi. Načelnik Generalštaba Blagoje Adžić zagovarao je operaciju velikih razmera kako bi se uklonilo slovenačko rukovodstvo. Veljko Kadijević je insistirao na pažljivijem pristupu – demonstraciji sile koja će ubediti slovenačku vladu da povuče svoje proglašenje nezavisnosti. Posle rasprave, pobjedilo je Kadijevićevo mišljenje. Savezni sekretarijat za narodnu odbranu saopštio je da su odluke Slovenije i Hrvatske „nelegitimne i protivustavne“ i da „najneposrednije ugrožavaju teritorijalnu celokupnost Jugoslavije, nasilno suspenduju njen sistem“ i da ih zato Armija „smatra ništavnim“.⁹

⁷ Miroslav Hadžić, *Jugoslovenska narodna agonija*, Beograd 2004, 127.

⁸ UN, MKSJ.

⁹ *Борба*, 28. јун 1991, 1.

Jedinice JNA dobile su zadatak ograničenog karaktera – na granice Jugoslavije prema Italiji, Austriji i delu Mađarske ide se radi uspostavljanja normalnog graničnog režima i zaštite integriteta zemlje. U skladu sa tim, ograničena su i borbena sredstva i vrste naoružanja. Zadatkom nije bila predviđena upotreba rodova podrške, kao artiljerijsko-raketnih jedinica, minobacačkih jedinica, avijacije, inženjerije i drugih rodova, jedinica i službi. Zadatak je predviđao upotrebu oružja samo u slučaju nužne samoodbrane. Prvobitnim planom predviđeno je da planirane snage imaju 1.990 pripadnika JNA; Savezni SUP je angažovao 461 i savezna uprava carina 270 ljudi. Prvobitno je pokret planiran za 26. juni u 6 časova ujutru, ali je ubrzo došlo do izmene i sve je pomereno za jedan dan.

Jedno od važnih pitanja glasi: zašto su se savezna vlada i armijski vrh odlučili da intervenišu samo u Sloveniji, a ne i u Hrvatskoj? Moguće je ponuditi više odgovora: zbog preuzimanja carine i graničnih prelaza, ocene da će se hrvatski predsednik pokoriti posle pobedonosnog nastupa JNA u Sloveniji, koja je i bila i bitno lakši cilj. Ne treba isključiti ni iracionalne razloge: mržnja generala JNA prema slovenačkom rukovodstvu, ali i zbog Markovićeve pripadnosti rodnoj Hrvatskoj.¹⁰

Prema naknadnom iskazu Ante Markovića, on je za intervenciju JNA saznao 26. juna, u 4 sata ujutru, kada ga je telefonom pozvao Milan Kučan i rekao mu šta se događa u Sloveniji: „*Pitao sam ga zašto je nazvao mene, a ne Predsjedništvo i Kadijevića, s obzirom na to da JNA nije bila mojom nadležnosti. Rekao mi je da nije mogao s njima stupiti u kontakt. Ja sam potom pozvao Kadijevića i on mi je potvrdio da je vojska izašla iz kasarni*“.¹¹

Marković je zatim sazvao sednicu Vlade: „*Optužio sam Kadijevića da je koristio moje ime bez mog odobrenja, jer mu nikad nisam dao suglasnost u vezi s događajima u Sloveniji. Rekao sam mu da bih se oštro suprotstavio vojnoj intervenciji JNA u Sloveniji, iako je ne bi mogao spriječiti. Kadijević je odgovorio da me upravo zbog toga nije obavijestio i napustio je sastanak vlade, rekavši da se više nikad neće vratiti u kabinet Vlade. Akcija vojske u Sloveniji izvedena je uz suglasnost Borisava Jovića. S Jovićem sam razgovarao o događajima u Sloveniji. Rekao je da je naša ustavna dužnost da štitimo granice SFRJ. To nije bilo moje shvaćanje Ustava. Vojska nije smjela donositi takve odluke bez Predsjedništva, to je uvijek bila politička odluka*“.¹²

Bilo kako bilo, tokom 26. juna u rano poslepodne, jedinice 13. korpusa JNA napustile su kasarne u Ilirskoj Bistrici i krenule prema italijansko-slovenačkoj granici. Komandant korpusa general Marjan Čad, u akciju je krenuo sa 350 vojnika, 11 tenkova, pet oklopnih transportera i šest protivoklopnih oruđa, i to

¹⁰ Damijan Guštin, *Slovenija, saveznica Hrvatske tijekom razlaza s jugoslavenskom državom. On „nenačelne koalicije“ do raspada vojnog saveza 1989–1991*, Časopis za suvremenu povijest, 1/200899.

¹¹ UN, MKSJ. 03090197. Izjava A. Markovića Haškom tribunalu, 21. septembar 2003.

¹² Isto, 03090198.

bez odobrenja generala Konrada Kolšeka, komandanta V armijske oblasti. O tome je obavestio i Štab Teritorijalne odbrane Slovenije. Zahvaljujući efektu iznenađenja, uspeo je da bez problema izađe na granične prelaze kod Sežane. Ljudstvo slovenačke policije i carine nije razoružao, već ih je uputio u matične sastave.¹³ U Generalštabu JNA je ocenjeno da je na ovaj način potvrđeno očekivanje da će se operacija u Sloveniji realizovati bez problema.¹⁴ Na pitanje da li su Slovenci bili iznenađeni postupkom generala Čada ili je to bio deo njihove taktike, još uvek nije moguće dati precizan odgovor.

U kasnim večernjim satima 26. juna u komandi V armijske oblasti u Zagrebu održan je poslednji sastanak pred početak akcije. O tome je general Kolšek zabeležio: „*O mogućem napadu na nas i mogućim postupcima nije bilo ni govora. Očito da smo potcenili trenutak koji je pred nama, verujući da sa obe strane postoji toliko pameti i odgovornosti da ne bi smelo doći do oružanog sukoba. Previše smo verovali u odgovorne pojedince i zanemarili suštinu političkih interesa i agresivni nacionalizam*“.¹⁵

Rukovodstvo JNA u Sloveniji nije ni znalo da je slovenačka vlada 26. juna u pismu SIV-u najavila da će akciju koju je naredio Marković smatrati agresijom i da će joj se suprotstaviti „svim sredstvima“ samostalne pravne države: „*Mi nismo znali za takvu odluku slovenačkog rukovodstva. Štab Vrhovne komande tih dana nije nam davao nikakve informacije u kojima je inače u poslednje vreme bio škrta i selektivan. Od nas se samo tražio rad po zakonu i Ustavu i eliminisanje svih onih koji ne poštuju naređenja ili razmišljaju na bilo koji način drugačije od vojnog vrha*“.¹⁶

Nasuprot golobradim regrutima JNA stajalo je 35.000 slovenačkih „teritorijalaca“, potpuno spremnih za krvavi obračun. Tako je JNA u Sloveniji gurnuta u ratnu avanturu sa nesagledivim posledicama.

Pokret je počeo u ranim jutarnjim satima 27. juna na ukupno sedam pravaca. Slovenačko rukovodstvo obavesteno je o pokretima JNA. General Kolšek je poslao telegram premijeru Peterleu: „*Obavještavamo Vas da 5. vojna oblast ima zadatak da preuzme sve granične prelaze i obezbjedi državnu granicu SFRJ. Računamo na suradnju svih organa i građana Republike Slovenije. Zadatak će biti izvršen bezuslovno. Postupit ćemo i i po pravilima borbene upotrebe jedinica. Svako otpor bit će slomljen, a sve posljedice snosit će naredboдавci i izvršioc*“.¹⁷

¹³ K. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 167. – Postoje pretpostavke da je general Čad u akciju krenuo prema naredbi generala Dobrašina Praščevića, načelnika Štaba Komande 5. armijske oblasti. (D. Marijan, *Slom Titove armije, Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987–1992*, Zagreb 2008, 197).

¹⁴ Dragan Vukšić, *JNA i raspad SFRJ. Od čuvara do grobara svoje države*, Stara Pazova 2006, 220.

¹⁵ K. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 161–162.

¹⁶ Isto, 163.

¹⁷ Navedeno prema: *Политика*, 28. јун 1991, 2; *Борба*, 28. јун 1991, 5.

Milan Kučan je odmah izdao javno saopštenje da vojni vrh želi da „svim raspoloživim snagama“ preuzme kontrolu nad celokupnom teritorijom Slovenije. Taj čin je proglašen agresijom i pokušajem trajne okupacije Slovenije, pa je njen predsednik opozvao sve aktivne starešine i civile iz Slovenije koji se nalaze na službi u JNA, a uputio je i poruku oficirima i vojnicima iz drugih delova Jugoslavije: „Predsedništvo Republike Slovenije poziva sve starešine i vojnike koji su na služenju vojnog roka da ne učestvuju u agresiji na Republiku Sloveniju, te da napuste jedinice JA. Predsedništvo Slovenije, na žalost, u nastaloj situaciji neće moći garantovati sigurnost na teritoriji Republike Slovenije, što posebno važi za regrute koji su na služenju vojnog roka“.¹⁸

Janez Drnovšek se povukao iz Predsedništva SFRJ, a Živko Pregl sa funkcije potpredsednika SIV-a.

Na konferenciji za štampu Kučan je rekao da će Slovenija na agresiju odgovoriti time što će upotrebiti sva sredstva sa kojima raspolaže za očuvanje svoje suverenosti.¹⁹ Slovenački predsednik je uputio i pismo predsednicima ostalih jugoslovenskih republika i još jednom ponovio grube neistine o namerama JNA: „Komanda 5. armijske oblasti obavestila nas je da svim raspoloživim snagama preuzima kontrolu nad teritorijom Slovenije. Taj zaključak počela je odmah sistematski i bezobzirno sprovoditi. Čin jeste agresija i pokušaj trajne okupacije nezavisne Republike Slovenije koji, između ostalog, može dramatično da optereti naše dalje međusobne odnose. Predlažem Vam da i Vi odluku opredelite u istom smislu, a ujedno Vas molimo da odmah opozovete vojne obveznike i oficire, državljane Vaše republike koji deluju u jedinicama JNA u Sloveniji, jer im u takvim prilikama, iz razumljivih razloga, ne možemo više garantovati ličnu sigurnost“.²⁰

Vrh JNA u Sloveniji i dalje nije, međutim, verovao da se „nešto ozbiljnije“ može desiti. Jedinica 306. protivvazdušne brigade, sa sedištem u Karlovcu, prešla je slovenačku granicu kod Metlike i odmah je napadnuta. Nekoliko sati kasnije, kolona tenkova i oklopnih transportera 1. oklopne brigade napustila je svoju kasarnu u Vrhniki kod Ljubljane i uputila se kao aerodromu Brnik. Stigli su nekoliko sati kasnije i zauzeli aerodrom. Svi putni pravci iz glavnog grada Slovenije bili su blokirani, put do aerodroma bio je blokirani barikadama od automobila i teških kamiona koje je JNA uspeła da savlada, ali je slovenačka vojska zauzela pozicije oko aerodroma. Na istoku snage JNA napustile su Maribor i krenule prema obližnjem prelazu Šentilj i pograničnom mestu Dravogradu. Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo je bacalo letke iznad raznih delova Slovenije na kojima je pisalo „Pozivamo vas na mir i saradnju“ i „Svaki otpor će biti slomljen“. Na drugoj strani, iz vojnih objekata i u kasarnama isključena je struja, voda i telefonske

¹⁸ Борба, 28. јун 1991, 5. – Predsednik Kučan, kao i svi drugi slovenački funkcioneri, izbacio je iz upotrebe odrednicu „narodna“ kada se spominjala JNA.

¹⁹ Борба, 28. јун 1991, 5.

²⁰ Исто.

linije, a ometano je snabdevanje jedinica hranom. Pripadnici JNA su hapšeni svuda gde god je to bilo moguće.

Komanda V armijske oblasti bilo je u telefonskom kontaktu sa predsednikom Kučanom, a vlada je upozorena da će JNA koristiti helikoptere da prenesu specijalne jedinice na strateške lokacije. Vlada je onda upozorila komandu 5. armijske oblasti da će helikopteri biti oboreni; 27. juna uveče slovenačka teritorijalna odbrana oborila je prvi helikopter JNA, tipa Gazela nad Rožnom Dolinom, elitnom ljubljanskom naselju: „Prve ljudske žrtve bili su naši piloti čiji je zadatak bio snabdevanje hlebom. Žalosno je bilo videti srušeni helikopter iz kojeg su se rasule vekne hleba“.²¹ Helikopterom je upravljao Slovenac, kapetan Anton Merlak. Drugi helikopter (transportni „MI 8“) oboren je posle podne, kod Iga, u povratku sa granice. Tom prilikom poginula su sva tri člana posade: kapetan avijacije Milenko Jorgić, poručnik avijacije Eldin Hrapović i vazduhoplovno-tehnički vodnik Miroslav Šandor.²²

Teritorijalna odbrana je takođe opkolila kasarne JNA i pokrenula niz napada širom Slovenije. U Brniku je napala vojnike JNA koji su držali aerodrom, a u Trzinu se razvila borba u kojoj je poginulo četvoro pripadnika federalne i jedan vojnik slovenačke vojske, a ostatak jedinice JNA primoran je na predaju. Teritorijalna odbrana je takođe pokrenula napade na kolone tenkova federalne armije kod Pesnice, Ormoža i Kosezea, kod Ilirske Bistrice. Kolona tenkova iz 32. mehanizovane brigade JNA blokirana je kod Ormoža i nije uspjela da se probije kroz barikade.

Federalna vlada je 27. juna od svih „relevantnih političkih faktora“ u Jugoslaviji zahtevala da se na primenu svih političkih odluka koje su donesene u poslednja tri dana proglasi moratorijum u trajanju od tri meseca kako bi se „uspostavilo stanje koje je bilo ranije, pre donošenja odluka i njihovog sprovođenja“. U okviru tog roka trebalo je pronaći „miroljubiva, demokratska i dogovorna“ rešenja o izlasku iz krize i budućnosti zemlje. Marković je ponovo predložio slovenačkoj vladi hitan sastanak, a tražio je i održavanje sednice Predsedništva SFRJ kako bi se razrešila ustavna kriza: „Savezno izvršno veće poziva sve građane Jugoslavije da sačuvaju red i mir i time doprinesu razumnom i demokratskom razrešenju krize našeg društva“.²³

Marković je odgovor od Borisava Jovića dobio u Skupštini Srbije: „Poslednjih dana došlo je i do krupnih formalnih neustavnih akata izdvajanja Hrvatske i Slovenije iz Jugoslavije. Posle tih odluka, u kojima je Mesićeva uloga bila vidljiva čitavoj javnosti, njegov izbor na dužnost predsednika predsedništva SFRJ, s obzirom na njegovu ulogu u donošenju tih secesionističkih akata, predstavljao bi pravi politički apsurd koji u našoj političkoj javnosti ne bi mogao da bude ni prihvaćen ni shvaćen. Ubeđen sam da bi akt izbora Mesića bio samo akt mirenja sa secesionističkom politikom u Hrvatskoj, odnosno sa ulogom koju Stje-

²¹ K. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 183.

²² *Борба*, 29–30. јун 1991, 5.

²³ *Политика*, 28. јун 1991, 3.

pan Mesić ima u kreiranju i realizaciji te politike“.²⁴ Istoga dana održan je već uobičajen trojni sastanak Jović – Milošević – Kadijević. Milošević je od Kadijevića tražio da JNA brani „buduće granice“ Jugoslavije: „*Šta mi ima da branimo slovenačke granice, to je privremeno. Treba da branimo ono što će biti trajno*“.²⁵ Jović je jasan u oceni da se to odnosilo na Hrvatsku bez srpskih teritorija u njoj.

Uprkos pometnji i borbama, JNA je ipak uspešno izvršila veliki deo cilja. Do ponoći 27. juna zauzela je sve prelaze duž italijanske granice, gotovo sve prelaze na austrijskoj granici i nove prelaze uspostavljene duž slovenačke granice sa Hrvatskom. Međutim, mnogo njenih jedinica još uvek je bilo blokirano na ranjivim položajima širom Slovenije. Prvog dana sukoba JNA je imala 10 mrtvih i 22 ranjena. U najnepovoljnijoj situaciji bio je 31. korpus (mariborski) a u ništa boljoj poziciji nije bio ni 14. (Ljubljanski) zbog stanja na aerodromu. General Kolšek je i dalje bio protiv punog borbenog angažovanja jer bi to značilo nekontrolisanu eskalaciju sukoba: „*Značilo bi da smo mi počeli rat. To nikome ne treba. Nisam shvatio saveznog sekretara tako. Naprotiv. Idemo na granicu sa malim snagama da pomognemo saveznoj carini i miliciji da preuzmu granične prelaze*“.²⁶

Tokom noći 27/28. juna, slovenačkoj Teritorijalnoj odbrani je naređeno da izvede opštu ofanzivu protiv JNA. Vojnu kolonu koja je bila dan ranije napadnuta u Pesnici, blokirali su slovenački kamioni u Strihovecu, nekoliko kilometara od granice sa Austrijom, gde su je opet napali teritorijalci i policija. U centralnoj Sloveniji, kamionske barikade zaustavile su još jednu kolonu tenkova. U vazдушnim napadima na barikadu kod Medveđeka, na putu Ljubljana–Novo Mesto, poginulo je sedam vozača kamiona.²⁷ Žestoke borbe izbile su izvan Nove Gorice na prelazu sa Italijom, gde su slovenački specijalci uništili tri tenka. Četvorica vojnika JNA su poginula, a oko 100 se predalo. U borbama koje su vođene na aerodromu Brnik poginula su dva austrijska novinara.²⁸

Slovenačke snage su zauzele granični prelaz kod Holmeca, uz dve žrtve sa svoje strane i tri sa strane JNA; 91 pripadnik JNA se predao. Slovenački teritorijalci napali su kasarnu JNA u Bukovju kod Dravograda, a skladište oružja u Borovnici palo je u posed teritorijalaca. Pripadnici JNA, posebno u Ljubljani i Mariboru, stavljeni su pod prismotru. U Vipavi je preko 300 članova porodica oficira bilo blokirano u vojnim zgradama. Vojna lica su hapšena u samom gradu, na želzničkoj stanici, na ulici, pred stambenom zgradom, u sredstvima javnog prevoza, u skladištima i bolnicama, svuda i bez ikakvog obzira.

Tokom 28. juna SSNO je saopštio da JNA kontroliše granicu i da je prestala potreba za daljim pokretima armijskih jedinica u Sloveniji. Tokom dvo-

²⁴ Исто.

²⁵ Navedeno prema: Борисав Јовић, *Последњи дани СФРЈ*. Изводи из дневника, Београд 1995, 343.

²⁶ К. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 193.

²⁷ *Борба*, 1. јул 1991, 10.

²⁸ *Борба*, 29–30. јун 1991, 1.

dnevnih borbi, kako je saopšteno, poginulo je 10 pripadnika JNA.²⁹ U Beograd je doputovala delegacija Evropske zajednice (Žak Pos, predsedavajući Saveta ministara, Đani de Mikelis, ministar inostranih poslova Italije i Hans Van Den Bruk, šef holandske diplomatije). Njihova poruka jugoslovenskim političarima bila je kratka: „Ne idite natrag u 19. vek“. Ali, Milošević im je preneo svoje uobičajene stavove: odlukama Slovenije i Hrvatske direktno su napadnuti teritorijalni integritet i suverenitet Jugoslavije; ugroženi su mir i bezbednost njenih građana, svu odgovornost snose isključivo Slovenija i Hrvatska.³⁰

Sastalo se, po drugi put od izbijanja rata, i Predsedništvo SFRJ u nepotpunom sastavu; sednicom je predsedavao Jugoslav Kostić. Bogić Bogičević, koji je bio i predsednik Saveta za zaštitu ustavnog poretka, upoznao je „prisutne“ sa ocenama i predlozima Saveta sa sednice koja je održana dan ranije. Predsedništvo je samo konstatovalo da je došlo do novog dramatičnog pogoršanja političke situacije u zemlji, ocenjeno je da su odluke Slovenije i Hrvatske protivustavne i da nemaju nikakav legitimitet. Zaključeno je da će se Predsedništvo angažovati na zaštititi integriteta zemlje i da granice Jugoslavije „niko ne može menjati“ i da to mora da shvati rukovodstvo Slovenije.³¹

Milan Kučan je, međutim, još jednom ponovio da je u pitanju pokušaj okupacije „mlade slovenačke države“ na koju je izvršena agresija: „*Potrebno je prvo da se agresor povuče, da se vojska vrati u kasarne. Zatim su razgovori mogući, ali nikako nema pogađanja o zamrzavanju plebiscitnih i ustavnih odluka Slovenije*“.³²

Kasno uveče 28. juna slovenački predsednik Kučan i admiral Stane Brovet dogovorili su prvi prekid vatre, što je Kučan potvrdio i na slovenačkoj televiziji. Ali, dogovor nije poštovan. Slovenački teritorijalci izvršili su pregrupisanje i dovođenje svežih snaga blizu granice, karaula i vojnih objekata koji su im bili potrebni. Tačno u ponoć počeli su napadi na JNA širom Slovenije i trajali su do ranih jutarnjih časova 29. juna. Slovenačke snage zauzele su 7 karaula i granični prelaz kod Gorice, a na mađarskoj granici predali su se bez borbe vojnicima na dve karaule.³³ Napadi su intenzivirani tokom 29. juna; general Andrija Rašeta, zamenik komandanta 5. armijske oblasti, tražio je pokretanje odlučnog napada: „*Ne može više ovako. Živimo pod pritiskom da ne ucenjuju da se predamo. Pitanje je hoćemo li se boriti ili ćemo se predati. Imamo snage da se dostojno borimo*“.³⁴ Kolšek ponovo nije prihvatio punu ofanzivu, tražio je principijelno ponašanje, poštovanje međunarodnog prava i nije želeo da se sukob pretvori u rat protiv slovenačkog naroda. Ali, i on je bio svestan da je takav strategija bila porazna: „*Suprotna strana je iskoristi-*

²⁹ *Одбрана и безбедност Југославије*, Београд 1992, 290.

³⁰ Исто.

³¹ *Одбрана и безбедност Југославије*, 286–287.

³² Борба, 29–30. јун 1991, 4.

³³ К. Колшек, *Први пучњи у СФРЈ*, 204.

³⁴ Navedeno prema: K. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 212.

la takva naša osećanja i odlučno ustala u beskompromisnu borbu protiv Armije“.³⁵

Smirenja situacije nije bilo, napadnut je i Dom JNA u Ljubljani, upotreba avijacije JNA još nije odobrena; 29. juna u Zagreb je došao general Adžić. Kada se upoznao sa situacijom, zatražio je od Kadijevića da se Kučanu postavi ultimatum da do 30. juna u 6 sati ujutru povuče sve snage TO na 10 kilometara: „*Ako to ne uradi, Slovenija će da gori. Moguća je i mobilizacija u Srbiji, a onda ubaciti diverzantske odrede i nanositi im gubitke. Svim komandantima treba narediti – bitka do kraja, ko se preda da se strelja*“.³⁶ Kadijević je razgovarao sa Kučanom; protiv vojnika JNA upotrebljavana je zabranjena municija, a ranjeni su sklanjani u Italiju i Austriju kako bi im se ukazala pomoć; Adžić je naredio „masovne udare“ ratnog vazduhoplovstva jer su postupci TO Slovenije „ravni fašističkim“.

Pošto se situacija nije smirivala, reagovao je Štab vrhovne komande JNA koji je u dužem periodu funkcionisao samostalno. To je bio najteži trenutak u dotadašnjoj istoriji JNA, ali njeno rukovodstvo nije imalo adekvatan odgovor. Umesto odlučne akcije kakva je godinama najavljivana i kojom je prećeno, naciji se 29. juna preko Televizije Beograd, u kasnim večernjim časovima, dramatično obratio general Marko Negovanović. Rekao je da je Jugoslavija na početku građanskog rata, a do toga je došlo jer nisu prihvatana dugogodišnja upozorenja armijskog vrha „da se stane na put politici svršenog čina i jednostranog razgrađivanja jugoslovenske države, bezakonju i anarhiji“. I u ovoj situaciji vrh JNA se ponašao kao presudan politički faktor koji „čini sve“ što je u njegovoj moći „da se obezbede uslovi za miran, demokratski i legalan rasplet jugoslovenske krize“. Optužio je Sloveniju da vodi „prljav, surov i podmukao“ rat. Štab Vrhovne komande uputio je „poslednji zahtev“ predsedniku Kučani i Vladi Slovenije o prekidanju sukoba: „*Ako rukovodstvo Republike Slovenije ne ispuni postavljene zahteve, čija je suština obezbeđivanje bezuslovnog prekida vatre i stvaranje normalnih uslova za život i rad Armije, Štav Vrhovne komande narediće preduzimanje mera u skladu sa situacijom u zemlji, uključujući maksimalno podizanje borbene gotovosti JNA, potrebne mobilizacijske radnje i odlučne vojne mere*“.

General Kadijević je uputio i službeno pismo Kučanu, ali demonstracije sile već je bila potrošeni model ponašanja armijskog vrha, a puna upotreba svih kapaciteta bila je nemoguća i u praksi neizvodljiva. Zato je u toku noći 29/30. juna Skupština Slovenije odbila ultimatum Štaba Vrhovne komande, čak je odala priznanje svim državljanima, pripadnicima TO i policijskih snaga za „hrabru i uspešnu odbranu države“. Skupština je naložila svim državnim organima Republike da dosledno sprovode donesene odluke o osamostaljenju Slovenije. Pokrenut je totalni rat protiv JNA. Snage TO i milicije i dalje su napadale vojnike koji nisu smeli da upotrebe svu silu kojom su raspolagali kako bi se odbranili. Pristup ranjenicima i dalje je bio otežan, nastavljeni su hapšenja vojnih lica i maltretiranje

³⁵ K. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 217.

³⁶ Navedeno prema: K. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 220.

njihovih porodica; general Kolšek i dalje je pokušavao da smiri situaciju molbama koje je upućivao slovenačkom rukovodstvu, pa je zato i odbio da naredi upotrebu avijacije: „*Rušiti vitalne objekte i stvarati velike ljudske žrtve, bez obzira na materijalne gubitke, za mene je bilo nedopustivo. Izgleda da je realizaciju odluke o tome trebalo, po nekima, da donese Slovenac. Time bi se kasnije, pred javnim mnjenjem sveta i istorije, mogao opravdati Štab Vrhovne komande*“.³⁷

Pred opasnošću od neselektivne upotrebe avijacije, Janez Drnovšek je zvao Markovića i Kadijevića; u međuvremenu je u Beograd došla posrednička trojka Evropske zajednice i kritični trenutak je prošao. Avijacija je delovala pojedinačno i u paru (vrlo retko), dejstvovala na je na vojne objekte TO i na pojedine tačke na preprekama ispred tenkova i na TV repetitore. Ali, to nije sprečilo raspad JNA i brojne gubitke u tehnici kod Šentilja, Nove Gorice i u tunelu Karavanke. U Ljubljani je 30. juna, na sopstvenu inicijativu, doputovao i Ante Marković. On je razgovarao sa predsednikom Kučanom i premijerom Peterleom i u kasnim večernjim satima oni su postigli dogovor o prekidu neprijateljstva. Slovenačka strana zahtevala je da pregovara samo sa Markovićem, pa u razgovorima nisu učestvovali predstavnici JNA (admiral Brovet). Sporazum je predviđao prekid vojnih operacija, prebacivanje ranjenih pripadnika JNA u bolnice, povlačenje jedinica JNA u kasarne i formiranje mešovite komisije koja će nadgledati sprovođenje sporazuma. Povlačenje jedinica JNA u kasarne trebalo je da počne 1. jula.³⁸

Zanimljivo je da je Stipe Mesić 30. juna, dok još nije bio izabran na čelnu funkciju u Predsedništvu, potpisujući se kao „ustavni predsednik Predsjedništva SFRJ“, iz Zagreba doneo odluku u kojoj je stajalo da Štab vrhovne komande JNA odmah obustavi sve vojne operacije u Sloveniji u skladu sa načelnim sporazumom predsednika Hrvatske, Slovenije, Srbije i predsednika SIV-a sa delegacijom Evropske zajednice. Tražio je i da se jedinice JNA u celoj zemlji odmah povuku u „vojarnje“, a „naredio“ je Štabu VK JNA da hitno povuče svoju naredbu o mobilizaciji: „Obavještavam sve savezne i republičke organe vlasti da sam na ovaj korak bio prisiljen zbog upornog sprečavanja članova Predsjedništva SFRJ iz Srbije i Crne Gore da se to predsjedništvo konstituiru u skladu s Ustavom SFRJ“.³⁹

Srpsko rukovodstvo je sa zakašnjenjem aktiviralo svoju odluku o izbacivanju Slovenije iz Jugoslavije. Na sednici Saveta za zaštitu ustavnog poretka, održanoj 30. juna, Jović je izjavio da se integritet Jugoslavije više ne može očuvati i da Sloveniju treba kazniti: „*Sloveniju ćemo, po mom mišljenju, najbolje kazniti ako odmah donesemo odluku o njenom isključenju iz Jugoslavije. Treba odmah sazvati Skupštinu SFRJ, saopštiti odlukom Skupštine da se poštuje pravo slovenačkog naroda na samoopredeljenje i otepljenje. Treba odmah da se od SIV-a zatraži nacrt zakona o razgraničenju koji bi usledio domah iza ove odluke*“.⁴⁰

³⁷ K. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 227.

³⁸ Борба, 1. јул 1991, 1.

³⁹ UN, MKSJ. 00501515.

⁴⁰ Б. Јовић, *Последњи дани СФРЈ*, 344–345.

Ali, napori posredničke misije Evropske zajednice doprineli su razrešenju ustavne krize. Milošević se 30. juna obratio srpskoj javnosti i rekao da je Srbija prihvatila predloge Evropske zajednice, ali i da očekuje da se tako ponašaju Hrvatska i Slovenija.⁴¹ Milošević je zatim obećao ministarskoj trojci da će Srbija podržati Mesićev izbor na funkciju predsednika Predsedništva SFRJ. Prema svedočenju Borisa Jovića, Milošević je vrlo teško pristao na ovu odluku: „*Bio je sav slomljen. Rekao mi je da su nastupili sa tolikom upornošću i neuvažavanjem nijednog argumenta, kao i sa optužbama i pretnjama Srbiji, da se postavlja veliko pitanje da li вреди ulaziti u takve sukobe zbog Mesića, jer bi i neki drugi predstavnik Hrvatske verovatno bio isti kao on, možda i gori. Kaže da je on morao da popusti i pristane, a meni preporučuje da ih mučim još koliko mogu, pa da prihvatim*“.⁴²

Jović je razgovor preneo „srpskim“ članovima Predsedništva; Branko Kostić je odmah izjavio da neće glasati za Mesića, bez obzira na stav Srbije. Sastanak u Palati federacije, u sali „Beograd“, počeo je 30. juna, u 23 sata, uz prisustvo evropskih posrednika; sastanku nije prisustvovao Drnovšek. Formalno, nije bilo ni sednice, ni dnevnog reda, ni glasanja, ni zapisnika, ali je Palata bila prepuna novinara. Sastankom je rukovodio Vasil Tupurkovski, a Jović je odmah zatražio pisane garancije od Evropske zajednice da će Sabor Hrvatske i Skupština Slovenije poštovati tromesečni moratorijum na sprovođenje zakona o otcepljenju: „*Velikodušno su se izređala sva trojica ministara da slatkorečivo izraze tvrda obećanja i garancije u ime EZ da će i Mesić i Hrvatska i Slovenija morati, pod njihovim uticajem, da rade po Ustavu SFRJ i u skladu sa njim*“.⁴³

Branko Kostić je ipak odbio da glasa za Mesića. Sednica je završena 1. jula, u jedan sat posle ponoći. Stjepan Mesić je izabran za predsednika a Branko Kostić za potpredsednika Predsedništva Jugoslavije. Zanimljivo je da je Mesić na prvoj konferenciji za štampu, odmah posle izbora, ocenio da je Kosovo najveći generator krize u Jugoslaviji: „*Kosovo se mora rešiti a to ne može bez Albanaca. U dijalogu moraju učestvovati svi, bez upotrebe sile*“.⁴⁴

Slobodan Milošević se u noći kada je Mesić izabran na čelnu funkciju u Predsedništvu sastao sa Đanijem de Mikelisom, šefom italijanske diplomatije. O proteklim događajima razgovarao je telefonom 1. jula sa Radovanom Karadžićem: „*Imao sam sa De Mikelisom posle sastanak, on je hteo da porazgovaramo malo o našoj saradnji i razvoju odnosa Srbije i Italije. [...] EZ je prihvatila, oni su prihvatili da garantuju da će Hrvatska i Slovenija ispuniti svoje obaveze i da izvrše suspenziju ovih akata i da se prekine to nasilje. Oni su garant i oni su se izjasnili, videćemo kako će taj tok događaja dalje da ide, ali ja mislim da smo ovim izašli iz onog obruča pritiska da Srbija rastura Jugoslaviju. [...] To je jasno*

⁴¹ Политика, 1. јул 1991, 1.

⁴² Б. Јовић, *Последњи дани СФРЈ*, 346–347.

⁴³ Исто, 347.

⁴⁴ Борба, 2. јул 1991, 3.

*i treba ih pustiti da se otcepe, sad je samo pitanje otcepljenja po linija koja nama odgovara [...] Što se Slovenije tiče, ja bih ih pustio odmah [...] da idu odmah a ovi drugi kad se s nama razgraniče. [...] Sad mi moramo stvari da radikalizujemo i ubrzamo, to je potpuno jasna stvar*⁴⁵

Na prvoj sednici Predsedništva sa novim predsednikom, održanoj 1. jula, zatraženo je da se odmah prekinu svi sukobi, da se oslobode svi pripadnici JNA i članovi njihovih porodica, da se deblokiraju kasarne i obezbedi snabdevanje strujom i hranom; da se „oružani sastavi Slovenije“ povuku na svoje matične lokacije, a jedinice JNA u svoje garnizone, kao i da se obezbedi „nesmetani rad i funkcionisanje saveznih organa, posebno u vezi obavljanja carinske kontrole i drugih poslova koji su u nadležnosti federacije“.⁴⁶ Kučanov komentar na ove odluke bio je kratak – granica je slovenačka a savezni zakoni ne važe u ovoj republici.⁴⁷ Smenjen je i general Konrad Kolšek; Kadijević je ukaz o njegovom smenjivanju potpisao još 29. juna a Kolšku je to saopšteno u noći 1/2. jula; novi komandant 5. armijske oblasti bio je general Života Avramović.

Stanje u Sloveniji nije se menjalo. Štab Vrhovne komande ponovo je, umesto efikasne akcije, ponudio više nego patetično saopštenje – Slovenci se prema JNA odnose kao prema „neprijateljskoj okupatorskoj vojsci“, snabdevanje hranom i dalje se onemogućava, ranjenicima ne može da se ukaže pomoć i još uvek se hapse oficiri i članovi njihovih porodica.⁴⁸ Jedinica JNA koje su se, u skladu sa dogovorom o prekidu neprijateljstava, povlačile iz rejona Trebinje u Karlovac, napadnuta je 2. jula u ranim jutarnjim časovima u okolini Brežičke šume, kod sela Drnova; jedinici su naneseni znatni gubici. Zato je general Avramović naredio vazdušne napade i uputio tenkovska pojačanja ovoj ali i drugim opkoljenim jedinicama.

Istoga dana javnosti se preko Televizije Beograd obratio general Adžić i optužio slovenačke vlasti da su prekršili dogovoreno primirje i krenuli u „sveopšte, besomučne i najprikladnije napade na sve što je nosilo uniformu i oznaku JNA i što ima bilo kakve veze sa njom“. Istupanje generala Adžića pokazalo je da vojni vrh nije mogao ni da zamisli da će doći do otvorenog sukoba sa slovenačkim narodom „*Niko u Armiji nije mogao da shvati da se sukobljava sa onima koji Jugoslaviju i JNA mrze iz dna duše. Decenijama učeni u duhu jugoslovenstva, nismo ni mogli poverovati da se toliko zla i mržnje može sakupiti na jednom mestu, i u takvim oblicima. Podmukli su i bezobzirni. Ne štede nikoga, pa čak ni maloletnu decu, žene i svoje dojučerašnje susede. Bilo je i izdaje u našim redovima, najviše među Slovencima. I to ne male izdaje. Priželjkivali su ponavljanje 1941. Trudićemo se da rat na koji smo primorani traje što kraće. Teško smo ovo podneli, ali smo se oporavili i prilagodili. Nestale su mnoge iluzije. Izvršili smo*

⁴⁵ UN, MKSJ, 02128468/70. Transkript presretnutog telefonskog razgovora.

⁴⁶ Борба, 2. јул 1991, 1.

⁴⁷ Исто.

⁴⁸ Борба, 2. јул 1991, 4.

*nužne kadrovske promene i okrepili svoje snage. Primoraćemo protivnika da poštuje prekid vatre i prestane sa arogantnim nastupanjem. Naći ćemo i one koji se sada skrivaju u svojim jazbinama. Podvalama i mržnjom se ne pobeđuje. Ostvarićemo kontrolu i stvari dovesti do kraja“.*⁴⁹

Tek tada je Milan Kučan proglasio jednostrani prekid vatre, jer je opšti odnos snaga bio na slovenačkoj strani, pa je ona, umesto straha mogla da pokaže pomirljivost i da prikupi važne diplomatske poene. U Srbiji je odmah postalo dominantno uverenje da je za tragediju JNA kriva federalna vlada, odnosno njen premijer jer je Marković, navodno, ograničio način delovanja i upotrebu oružane sile. O odgovornosti vojnog vrha malo se ili nikako razmišljalo. *Politika* je intenzivno pisala da je ponašanje Nemačke u jugoslovenskoj krizi „duboko podelilo“ Evropu, kao i da je došlo do „renesanse germanizma“. Dragutin Zelenović je još jednom optužio Markovića da je najodgovorniji za krizu, a Milošević se 2. jula sastao sa komandnim sastavom Teritorijalne odbrane Srbije.⁵⁰

Svi ratovi su krvav i haotičan ispit ljudske volje, pojačavaju primalna osećanja, jezivi su i moguće ih je podneti samo mrzeći svog neprijatelja i verujući u sopstvenu pobedu. Više nego u bilo kojoj drugoj prilici ljudi otkriju svoju pravu prirodu i osećanja, pa u ratovima pobeđuju najspremniji i najsiroviji. Dobra ilustracija za to jeste prvi izveštaj koji je general Avramović 4. jula 1991. poslao Generalštabu u JNA o „primerima nečasnih i brutalnih napada pripadnika Teritorijalne odbrane i drugih oružanih sastava Republike Slovenije na pripadnike JNA“.

U izveštaju je, između ostalog, rečeno sledeće: „*Odmah po pokretu jedinica ka granici, organi Republike Slovenije naredili su iskopčavanje struje, vode i PTT linija kasarnama, a poduzećima zabranile bilo kakvo snabdevanje JNA. 27. juna, u svom stanu u Ljubljani uhapšen je pukovnik Nedović Miladin iz 14. korpusa koji je došao da obiđe bolesnu suprugu. Saznavši za njegov dolazak, pripadnici milicije plinskom bombom su provalili u stan. Od eksplozije povređena je i supruga pukovnika Nedovića. 28. juna od podmetnute mine na koju je naletio osobni automobil u kojem su bile Radojka Svorcan i Ljubica Sasa, supruge aktivnog vojnog lica i građanskog lica na službi u JNA, na mestu nesreće, unatoč prisutnosti pripadnika TO Slovenije i slovenske milicije, na dolazak sanitetskog vozila čekale su više od pola sata, jer nitko nije hteo da javi o njihovom udesu. Ljubica Sasa amputirana je leva potkolenica. U Kliničkom centru Ljubljana kako su dovezene nakon nesreće, odbili su ih primiti jer su 'supruge oficira', bez obzira što su osigurane kod zdravstvenog osiguranja Slovenije. 29. juna u Slovenskoj Bistrici na prevaru su doveli suprugu i decu kapetan 1. klase Stamenkovskog u štab TO. Decu su zadržali, a ženu poslali u kasarnu sa porukom da su deca zarobljena i neka se on preda. 29. juna snage TO Slovenije zarobile su u Kopru jednog lekara i tri vojnika koji su prevozili ranjene u bolnicu u Izoli. Istima je postavljen ultimatum da će biti pušteno samo pod uslovom da iz bolnice odu kući, a ne*

⁴⁹ Navedeno prema: *Одбрана и безбедност Југославије*, 298–299.

⁵⁰ *Политика*, 3. јул 1991, 1.

u jedinicu. 29. juna ubijeni su na graničnom prelazu Škofije kapetan 1. klase Pantelić Slobodan, vojnik-vozač Osmani Memedin i glavni vozač Sedlar Branko. Ubijeni su izvan motornog vozila. 30. juna pripadnici TO zarobili su devet pripadnika garnizona Varaždin koji su bili u sanitetskom obezbeđenju. Do danas nisu pušteni, a nema podataka gdje su. 30. juna u nekim naseljima Ljubljane iz stanova su silom izvodili stanare (članove porodica vojnih lica), postrojavali ih i pretili ubijanjem. 1. jula posmrtni ostaci kapetana Pantelića prebačeni su avionom do Beograda, a dalje transportirani do mesta sahrane u rodnom selu Šljivo-vica kod Titovog Užica. Žalosno je i neshvatljiv postupak organa vlasti Ilirske Bistrice, u kojoj je pokojni kapetan službovao, koji nisu dozvolili suprugu, koja je rođena u Ilirskoj Bistrici i što je bila njena želja, da se sahrani u Ilirskoj Bistrici“.⁵¹

Prema armijskim izvorima, JNA je u „slovenačkom ratu“ imala 44 poginula i umrla pripadnika.

Ma koliko bio očekivan, početak rata iznenadio je srpsku javnost koja je odgovorila protestima. Za razliku od Slovenije, kao i kasnije Hrvatske gde je nacionalni romantizam bio na vrhuncu i gde je većinsko javno mnjenje smatralo da se bije odsudna bitka za „slobodu“, vraćanje mrtvih vojnika, gotovo dečaka, probudilo je deo uspavanog srpskog javnog mnjenja. Srbija je i inače već bila duboko zahvaćena „belom kugom“, predstavljala je zemlju sinova jedinaca, pa su prve proteste 2. jula organizovale majke srpskih vojnika. I odmah optužene da su deo „zavere“ protiv srpskog naroda. One su, kada im nije dozvoljeno da uđu u zgradu srpskog parlamenta, polomile staklo na vratima i prekinule sednicu Skupštine povicima: „Izdajaj! Vratite nam decu! Dosta je politike“. Reporterji su zabeležili potresne scene, uzvici su bili pomešani sa plačom i jecajima, poneko je čak nasrnuo na poslanike, „sručivši im bujicu nimalo nežnih reči u lice“. Ubrzo su došli o očevi i braća vojnika JNA, svi su očajnički tražili povratak članova svojih porodica.⁵²

U istom trenutku pred Skupštinom su studenti, građani i opozicione stranke tražili ostavku Predsedništva SFRJ, formiranje vlade nacionalnog spasa i stvaranje srpske vojske. Traženo je i povlačenje jedinica JNA iz Slovenije, kao i odgovornost vojnog vrha i Slobodana Miloševića zbog neuspešnog vođenja operacija. Delegacija roditelja, predvođena Budimirom Košutićem, budućim potpredsednikom srpske vlade, otišla je kod generala Adžića. On im je samo poručio

⁵¹ UN, MKSJ. Proces Slavku Dokmanoviću. – O stanju duha u JNA Dragan Vukšić piše: „Bili smo veoma blizu opasnosti da stvari krenu logikom teško kontrolisanog rata i odmazde. Osećalo se to u vazduhu. Napetost je dostigla vrhunac. To su oni trenuci koje čovek, posebno vojnik, prepozna tek kad ih doživi. Svest se sužava, razum popušta, osećanja, i to negativna – bes, mržnja i želja za osvetom – jačaju i konačno prevlađuju. Iz toga sledi ono fatalističko – idemo, nema više povratka. Neka bude – šta bude. Neki izgovaraju te reči glasno i više puta, drugi ćute i tupo gledaju. Izgleda da im je svejedno šta će da se desi. Najgore je čekanje, jer se ne zna šta i od koga se očekuje. Ima se osećaj da smo razoreni lično i da nam razaraju i državu i vojsku. U stvari, nismo svesni da i mi to radimo, jer to neko od nas traži. Znamo šta gubimo, jer je to očigledno, ali ne znamo šta nas dalje čeka. To je opasno stanje. U vojsci se može donekle kontrolisati, u društvu veoma teško – za čas može da poprimi razmere opšte psihoze i hysterije“ (D. Vukšić, JNA i raspad Jugoslavije, 224).

⁵² Борба, 3. јул 1991, 1, 10.

da su žrtve neophodne za odbranu Jugoslavije: „*Ako hoćemo mir mi to sada, na žalost, moramo dobiti ratom. A u svakom ratu žrtve su neizbežne. Mi borbom moramo doći do vaše dece*“.⁵³ Zatim je grupa od 450 roditelja uz Srbije, na čelu sa potpredsednikom Skupštine Borivojem Petrovićem, otputovala za Hrvatsku i Sloveniju. Jelko Kacin, ministar informacija i slovenački „bog rata“, izjavio je da bi dolazak majki vojnika iz Srbije „mogao predstavljati opasnost po Sloveniju“.⁵⁴

Slobodan Milošević se nije oglašavao jer Srbija „nije bila u ratu“, ali jeste Momir Bulatović. On je pisao Milanu Kučanu; podsećao ga je na „bratsku prošlost“ i molio da oslobodi zarobljene vojnike: „*Gospodine Predsjedniče, Budući da Vas i Vašu porodičnu sudbinu lično poznajem, ovo je jedna od rijetkih prilika da u svoje ime i u ime naroda kojeg predstavljate uzvratite dio plemenitosti koju ste našli u okrilju crnogorskog i srpskog naroda, posebno onda kada je slovenačkom narodu prijetilo potpuno duhovno i fizičko istrebljenje*“.⁵⁵

U Srbiju su počeli da stižu i prvi vozovi sa oslobođenim vojnicima JNA; ironija istorije bila je kompletna – nekada su istom prugom dolazili vozovi „bratstva i jedinstva“ a sada su se u njima vraćala deca koja su bačena u ratni pakao: „*Voz tuge. Uplakane žene sa decom, porodice vojnih lica i vojnici-zarobljenici. Prepoznali smo ih još iz daleka. Dečaci obučeni u neke krpe koje su dobili od slovenačkih teritorijalaca. Još uvek uplašeni, a na licima im se vidi stid – kao da su oni krivi za sabotaze i izdaje u 5. armijskoj oblasti*“.⁵⁶

Rukovodstvo Socijalističke partije Srbije zatražilo je 3. jula „hitno zasedanje“ Savezne skupštine na kojoj bi se utvrdila odgovornost Ante Markovića „zato što je svojim odlukama, na koje po Ustavu nije imao pravo, odgovoran za sukobe i krvoproliće i potpuno nepotrebne i ničim opravdane ljudske žrtve u sukobima u Sloveniji“.⁵⁷ Nemačka vlada je istog dana zatražila da JNA obustavi dejstva kako ne bi došlo do „ozbiljnih posledica“ u odnosima između Nemačke i Jugoslavije.⁵⁸ Na vanrednoj sednici crnogorske Skupštine Branko Kostić je izjavio da je slovenačko rukovodstvo izdalo zemlju, a Milo Đukanović da Jugoslavija u „dosadašnjim okvirima“ više ne postoji.⁵⁹

Sednica Predsedništva SFRJ od 4. jula predstavljena je u srpskoj javnosti kao posledica uspeha JNA. Tako je *Politika* pisala kako je Sloveniji „naloženo da povuče jedinice“.⁶⁰ Na ovoj sednici dogovoren je apsolutni prekid vatre, najkasnije do ponoći tog dana; povratak (odmah ili najkasnije do 7. jula) na stanje pre donošenja odluke o otepljenju Slovenije; do podneva 5. jula trebalo je deblokirati jedinice i sve ustanove JNA. Za sprovođenje ovih odluka zaduženi su Bogić

⁵³ Исто, 3.

⁵⁴ Борба, 4. јул 1991, 3.

⁵⁵ Исто, 11.

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ Политика, 4. јул 1991, 1.

⁵⁸ Исто, 5.

⁵⁹ Исто, 10.

⁶⁰ Политика, 5. јул 1991, 1.

Bogićević i Vasil Tupurkovski.⁶¹ I ovoga puta odgovor iz Ljubljane bio je kratak – Jugoslavija više nema granice sa Italijom i Austrijom.⁶²

U Srbiji je i dalje aktuelna situacija izjednačavana sa događajima iz 1941. Milorad Vučelić je pisao da je Srbija prešla granicu sopstvene tolerancije, da nijedan političar nikada neće dobiti mandat da ostavi „velike delove srpskog naroda u inostranstvu“. Optužio je i roditelje koji su tražili povratak svoje dece iz JNA da su deo „zavere“ čiji je cilj bio da blokiraju vojne jedinice i onemoguće ih u daljim „samoodbrambenim“ dejstvima, odnosno „da bi se do kraja izveli svi separatistički naumi i ciljevi i zataškala odgovornost za zločin nad vojnicima“. Mit o istorijskoj predodređenosti Srbije da bude „žrtva“ bio je u punom zamahu – njeni neprijatelji bili su Austrija i Nemačka, a iz toga je proisticala i posebna „misionarska“ uloga: „*I ovoga puta, izgleda, srpski narod ima zlu sudbinu da velikom cenom plati uviđanje Evrope i SAD ko je ko na Balkanu i ko je odista na strani demokratije i civilizacije, a ko ne*“.⁶³

Veoma važan sastanak održan je 5. jula: Milošević, Jović i Kadijević. Srpski funkcioneri konstatovali su da je JNA u Sloveniji „porazena i potučena“, da je srpski narod izgubio poverenje u vojsku i da je u Srbiji „izdaja na delu“ – Vuk Drašković je vodio propagandu da se ne ide u rat, a demonstrirale su i majke vojnika. Zato je od generala Kadijevića zahtevano da se Slovincima odgovori „žestoko, svim sredstvima, uključujući i avijaciju, potom se povući iz Slovenije“ kako bi se „uplašila Hrvatska i umirio srpski narod“. Traženo je i da se jedinice JNA povuku na liniju: Karlovac–Plitvice na zapadu; Baranja–Osijek–Vinkovci–Sava na istoku i Neretva na jugu: „*Na taj način pokriti sve teritorije na kojima žive Srbi do potpunog raspleta, odnosno do konačnog slobodnog opredeljenja naroda na referendumu*“. Dalje je zahtevano da se „potpuno eliminišu“ Slovenci i Hrvati iz JNA: „*Ako odmah ne krene sa akcijom u Sloveniji, mi gubimo u Srbiji, a onda se i vojska raspada*“.⁶⁴

General Adžić je 5. jula govorio u Centru visokih vojnih škola u Beogradu. Prema beleškama jednog od oficira koji je bio na tom sastanku, on je rekao da je Jugoslavija u najvećoj krizi od svog osnivanja, da se suočava sa katastrofom i da vojno rukovodstvo dugo nije bilo svesno te situacije, da bi vojni udar bio „prava katastrofa“, da je JNA u rat upletena mimo svoje volje, da je u Sloveniji delovala samo u samoodbrani i da se zato „uzdržala“ od opšteg vazdušnog napada na vitalne saobraćajnice, komunikacije i elektronske medije; JNA svojim uticajem treba da „prinudi“ republička rukovodstva na mirno rešenje donosa „između naroda Jugoslavije“.⁶⁵

Pošto nije realizovan dogovor o oslobađanju zarobljenih pripadnika JNA i članova njihovih porodica, Aleksandar Mitrović, potpredsednik SIV-a, zatražio

⁶¹ *Одбрана и безбедност Југославије*, 302. 1.

⁶² Борба, 5. јул 1991, 5.

⁶³ Политика, 5. јул 1991, 7.

⁶⁴ Б. Јовић, *Последњи дани СФРЈ*, 340.

⁶⁵ UN, MKSJ. 03038418. Prema izjavi generala Milosava Đorđevića od 6. marta 2003.

je 6. jula od slovenačke vlade da se ta odluka sprovede u delo: „*Savezno izvršno veće ima informacije da se u zatvorima, logorima i sabirnim centrima još uvek nalazi veliki broj vojnih lica i članova njihovih porodica. U kazneno popravnom domu 'Dob' nalazi se 91 starešina i 110 vojnika. Opšti uslovi njihovog smeštaja su nehumani. Sa njima se postupa neljudski, a među njima ima ranjenih i bolesnih, a većina je bila van operativnih zadataka. Ne dozvoljava se prebacivanje u bolnice i druge zdravstvene ustanove*“.⁶⁶

General Kadijević je tih dana u telefonskom razgovoru ponovo od maršala Jazova tražio direktnu vojnu pomoć, ali je i ovoga puta odgovor bio negativan: „*Preciznije, ne bi nas mogli zaštititi, a što se oružja tiče može, ali samo redovnim kanalom preko Vlade SFRJ, a mi tražimo mimo vlade, jer nam Ante Marković ometa donošenje odluke vlade. Veljko ga je upozorio da Nemci preko nas ugrožavaju i njih i zamolio da to prenese Gorbačov*“.⁶⁷

Istovremeno je tekla i diplomatska akcija Evropske zajednice. Ministarska trojka (Hans van den Bruk, Žak Pos i Žoao Pineiro) stigla je 6. jula na Brione i počela sastanak sa jugoslovenskim političkim vrhom. Posle pregovora koji su trajali 14 sati u vili „Neptun“ na Brionima, evropski posrednici i jugoslovenski političari dogovorili su 6. jula modalitete prekida vatre u Sloveniji i režima carinskih poslova na granici Jugoslavije prema Italiji i Austriji. Dogovoreno je vraćanje stanja u graničnom pojasu i u celoj Sloveniji na period od pre 25. juna. Kontrolu graničnih prelaza sprovodiće slovenačka policija u skladu sa saveznim propisima; carine bi ostale savezni prihod.

Najbrojnija je bila slovenačka delegacija, a Srbiju je predstavljao Borisav Jović. Van den Bruk je rekao da je namera Evropske zajednice da se pomogne u stvaranju uslova da se pregovori o budućnosti Jugoslavije održe u mirnoj atmosferi. Joviću je otvoreno saopštio da će Slovenija i Hrvatska dobiti međunarodno priznanje ako federalistička koalicija ne odustane od primene nasilja: „*Iz komentara koje daju različite zemlje putem medija, možete shvatiti bolje nego mi šta to znači, šta bi to značilo. Zbog toga, mi bismo hteli da učinimo sve da se u takvu situaciju ne dođe*“.⁶⁸

Jović nije propustio priliku da još jednom iskaže nepoverenje prema „dobrim namerama“ Evrope, ali i da još jednom nagovesti srž srpske politike – službeni Beograd nema ništa protiv samoopredeljenja slovenačkog i hrvatskog naroda ako to pravo važi i za Srbe u Hrvatskoj. Osim toga, gotovo da je direktno rekao i da Srbija nije zainteresovana za dogovor o preuređenju jugoslovenske federacije. Jović je tvrdio da JNA i savezni organi nisu odgovorni za početak rata u Sloveniji, Evropska zajednica podržava „separatističke težnje“ u Jugoslaviji, Slovenija je definitivno odlučila da izađe iz federacije na neustavan način; potvrdio je da je u januaru 1991. održano više sastanaka državnih rukovodstava Srbije i

⁶⁶ Navedeno prema: K. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 316.

⁶⁷ Б. Јовић, *Последњи дани СФРЈ*, 360.

⁶⁸ Navedeno prema: Б. Јовић, *Последњи дани СФРЈ*, 351.

Slovenije i da je „na njima vrlo jasno rečeno da Srbija nema ništa protiv da Slovenija svoje težnje za osamostaljenjem ostvari na miran i demokratski način i da se Srbija tome neće suprotstaviti“.⁶⁹

Jović je u veoma dugom i često protivrečnom govoru izneo i da JNA nije upotrebila ni „delić“ borbene sile kojom raspolaže, ali da se to može dogoditi u bliskoj budućnosti: „*Mogu da Vam kažem da JNA samo u Sloveniji raspolaže sa snagom koja ih za 24 časa može poraziti i razoriti, ali mi to smatramo besmislenim. Moram direktno da Vas pitam, a Vi treba da razmislite o odgovoru: da li Vi smatrate da JNA i Predsedništvo SFRJ mogu dalje da doživljavaju takva poniženja? Kako da postupe ako se Slovenci budu dalje ovako ponašali? Ako Slovenci ne budu pristali sa tim, a oni to neće, ja Vas uveravam, onda nam ostaje vrlo mali izbor: ili da ratujemo ili da se otud povučemo. [...] Moram Vam reći da će vrlo teško biti ostvariti mir, naročito kada se radi o Hrvatskoj, u kojoj je mnogo više narod izmešan i gde hrvatsko rukovodstvo vrši strahovite pripreme skoro za likvidaciju srpskog naroda, a koji se masovno, iz dana u dan, seli u Srbiju. Hiljade ljudi se dnevno seli iz Hrvatske u Srbiju. To je masovno bekstvo pod presijom. [...] Glavni problem koji nastaje kod nas jeste priznavanje svakom narodu prava na samoopredeljenje. Mi priznajemo hrvatskom narodu pravo na samoopredeljenje, tražimo to isto i za srpski narod. Morate shvatiti, Srbi su dali tri miliona žrtava u dva svetska rata da stvore jednu državu u kojoj će zajedno živeti. Sada bi ispalo da na jedan nemoguće glup način gube svoju državu i da postanu nacionalne manjine u drugim državama. Genocidna politika prema Srbima u toku Drugog svetskog rata je u pamćenju svih njih i zato takvo rešenje ne prihvataju. Više to nije stvar Srbije, nego oni, Srbi van Srbije, to neće – oni će da ratuju, ako je tako, za svoja nacionalna prava, za svoju državu koja im se na silu uzima“.*⁷⁰

U noći 7. jula (u deset sati uveče) usvojena je tzv. *Brionska deklaracija* koja je proglasila moratorijum na slovenačke i hrvatske odluke o nezavisnosti u trajanju od tri meseca. Najvažniji principi Deklaracije bili su: 1) narodi Jugoslavije jedini mogu da odluče o sopstvenoj budućnosti; 2) hitan početak pregovora o svim aspektima budućnosti Jugoslavije bez ikakvih preduslova; 3) Predsedništvo SFRJ imaće punu kontrolu nad JNA; 4) sve strane moraju da se uzdrže od jednostranih koraka. Politički pregovori trebalo je da počnu najkasnije do 1. avgusta. Trebalo je da se vode o svim aspektima budućnosti Jugoslavije, „bez ikakvih preduslova i na osnovu principa sadržanih u Završnom dokumentu iz Helsinkija i Pariskoj povelji o novoj Evropi. Ovo se naročito odnosi na ljudska prava, uključujući pravo naroda na samoopredeljenje u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija i odgovarajućih normi međunarodnog prava, što znači i onih koji se odnose na teritorijalni integritet države“.⁷¹

⁶⁹ Исто, 353.

⁷⁰ Исто, 354–355 i 359.

⁷¹ UN, MKSJ. Documents of the European Communities.

U Aneksu I utvrđeni su dalji modaliteti za pripremu pregovora. Što se tiče režima na granicama, rečeno je da će kontrola graničnih prelaza biti u rukama slovenačke policije, a da će ona primenjivati savezne propise. Carine će i dalje biti savezni prihod, a naplaćivaće ih slovenački carinici. Uplaćivaće se na zajednički račun koji će kontrolisati savezni i republički ministri za finansije, plus jedan do dva spoljna kontrolora. Kontrola vazdušnog saobraćaja trebalo je i dalje da ostane jedinstvena za celu Jugoslaviju. U Aneksu II Deklaracije predviđeni su modaliteti za misiju posmatrača u Jugoslaviji koja je trebalo da nadgleda sprovođenje sporazuma u Sloveniji, eventualno i u Hrvatskoj. Hans van den Bruk je izjavio da je zaustavljen „vulkan za koji smo se svi nadali da neće eksplodirati“. Mesić i Tuđman su ocenili da je počeo proces mirnog raspleta jugoslovenske krize, a Kučan da osamostaljenje Slovenije nije ugroženo.⁷²

Da od sporazuma neće biti ništa, bilo je jasno posle reči Borisava Jovića da će se jugoslovenska kriza rešiti mirnim putem „samo ako se srpskom narodu u Hrvatskoj prizna pravo na samoopredeljenje do otepljenja“.⁷³ Brionski sporazum najviše je odgovarao Sloveniji a najmanje Hrvatskoj. Slovenija je dogovoreni moratorijum iskoristila za utvrđivanje svojih pozicija, a Hrvatska je izgubila dragocenog saveznika. Od tada je njena politička sudbina bila vezana za Srbiju i Bosnu i Hercegovinu, pa je vlast u Zagrebu isticala kako je međunarodna zajednica faktički dopustila raspalsavanje rata u Hrvatskoj.⁷⁴

Skupština Srbije je o jugoslovenskoj krizi raspravljala 8. jula i nagovestila stvaranje nove (jugoslovenske) države. Poslanici opozicije tražili su raspravu o „genezi neuspešne srpske politike“ i odgovor na pitanje ko je predstavljao Srbiju u razgovorima na Brionima. Poslanici vladajuće partije zahtevali su odgovornost Ante Markovića, „petokolonaša u Armiji“ i slovenačkog rukovodstva. Antonije Isaković je tražio da se Skupština jasno odredi prema unutrašnjim granicama u Jugoslaviji kao prema administrativnim; izjavio je i da Srbi nisu ugroženi samo od Slovenije i Hrvatske „već i od Evrope“.⁷⁵ Kao „titoistički“ odbacio je stav federalnog premijera da o Srbima u Hrvatskoj treba da se odlučuje u Hrvatskoj. Ovu sednicu obeležio je i zvanični ulazak u Skupštinu Vojislava Šešelja, sa „kokardom“ na košulji. Sve njegove predloge poslanici SPS-a pozdravljali su „aplauzom u vidnom oduševljenju“. Šešelj je potvrdio kako je izjavio da treba „postreljati“ sve one koji šire defetizam, a njegova rasprava sa poslanicima opozicije umalo je dovela do fizičkog obračuna.⁷⁶ Milan Paroški je izjavio da „cela Slavonija“ pripada srpskom narodu, a tražio je i da se ozvaniči „Martiće-va vojska“.⁷⁷

⁷² Борба, 9. јул 1991, 3.

⁷³ Политика, 9. јул 1991, 2.

⁷⁴ Zdenko Radelić, Davor Marijan, Nikica Barić, Albert Bing, Dražen Živić, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb 2006, 311.

⁷⁵ Борба, 9. јул 1991, 9.

⁷⁶ Политика, 9. јул 1991, 6

⁷⁷ Исто, 8.

Najvažniji zaključak ticao se zahteva da federalni organi (SIV, Predsedništvo SFRJ i Skupština Jugoslavije) obezbede „prisustvo i delovanje JNA“ u SAO Krajini, Slavoniji, zapadnom Sremu i Baranji radi sprečavanja eskalacije međunacionalnih sukoba. Traženo je i da Vlada Srbije hitno preduzme mere da se Teritorijalna odbrana osposobi da u „potrebnom trenutku“ preuzme zadatke odbrane Republike Srbije i srpskog naroda, kao i „zadatke zajedničke odbrane sa drugim narodima koji su se opredelili da žive u Jugoslaviji“. Osim toga, zahtevano je i da srpski regruti ubuduće vojni rok služe samo na teritorijama „koje nastanjuju narodi koji su se opredelili da žive u Jugoslaviji“.⁷⁸ Ovi zaključci usvojeni su sa samo jednim glasom protiv.

Usledila je nova blokada u radu Predsedništva SFRJ – „srpska“ polovina nije želela da se sednica održi na Brionima. Sednica je održana 18. jula u Beogradu. Predsedništvo je, na predlog Štaba Vrhovne komande JNA, saopštilo *Odluku o premeštanju jedinica JNA sa teritorije Republike Slovenije*. Takva odluka je donesena jer nisu ispoštovane odredbe Brionske deklaracije: na granicama nije uspostavljeno stanje koje je važilo pre 25. juna 1991; nije izvršena deblokada svih jedinica, otežano je snabdevanje i onemogućava se slobodno komuniciranje. Nisu vraćena zaplenjena sredstva i oprema JNA, a grubo su narušena i elementarna ljudska prava pripadnika armije. Povlačenje jedinica JNA trebalo je da se izvrši u roku od tri meseca: 31. korpus trebalo je da se dislocira u Srbiju, a 14. korpus u Bosnu i Hercegovinu.⁷⁹

Borisav Jović je srpskoj javnosti rekao da je ova odluka u skladu sa političkim stavom rukovodstva Srbije da JNA ne treba da bude stacionirana u onim delovima zemlje gde je smatraju okupatorom: „Učinili smo jedan značajan korak ka mirnom raspletu jugoslovenske krize“.⁸⁰ U Sloveniji je ova odluka ocenjena izrazito pozitivno, kao „ohrabrujuća i dalekosežna“. Janez Drnovšek je u Ljubljani izjavio da je odluka od „istorijskog značaja“ za Sloveniju, kao i da je „na povlače-

⁷⁸ Борба, 9. јул 1991, 9.

⁷⁹ Navedeno prema: K. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 322; Борба, 19. јул 1991, 1. – Prve razgovore o povlačenju JNA iz Slovenije vodili su Drnovšek i Jović još pre početka izbijanja ratnog sukoba. Konkretan dogovor postignut je 7. jula na Brionima. Drnovšek je o tome decembra 1992. izjavio: „Ja sam sa Jovićem o tome dosta razgovarao još pre rata. Prilikom ponovnog susreta na Brionima razgovor između mene i njega krenuo je odmah posle dolaska, a kasnije smo se našli i u toku odmora. Odgovorio mi je da će predstavnici Srbije verovatno pristati na povlačenje JNA iz Slovenije. A 7. jula dogovorili smo se da ostanemo u kontaktu do momenta kada će i njihova strana obezbediti potreban broj glasova u Predsedništvu. Zatim smo praktično svakodnevno razgovarali telefonom. U međuvremenu je Mesić još jednom pokušao da sazove sednicu Predsedništva na Brionima, ali su Srbi to odbili. Stoga smo zatim mi učestvovali na sednici u Beogradu. Veče pre beogradske sednice Jović me pozvao i rekao da Srbija, ukoliko dođemo u Beograd, obezbeđuje 4 glasa. Na sednici sam odmah nastupio sa predlogom da se vojska povuče iz Slovenije. Odmah posle mene govorio je Kadijević i podržao me, što je izazvalo iznenađenje i zgranutost Markovića i nekih drugih. Marković i neki članovi Predsedništva pokušali su na sve moguće načine da spreče tu odluku, ali je odluka posle višerasnog raspravljanja ipak izglasana“ (Navedeno prema: Duga, 6–19. decembar 1992, 82).

⁸⁰ Политика, 19. јул 1991, 1.

nju“ radio poslednje dve nedelje i pohvalno se izrazio o Kadijeviću i Brovetu. Sada je i Milan Kučan mogao da kaže nešto dobro o JNA: „*Sada je jasno da za intervenciju u Sloveniji nije bilo povoda, a JNA posle svega ne treba smatrati nesposobnom, jer ona jednostavno nije bila obučavana za napad na sopstveni narod*“.⁸¹

U Hrvatskoj je vladao strah da će se vojni efektivni iz Slovenije dislocirati u Hrvatsku, pa je Stjepan Mesić glasao protiv odluke o povlačenju, a Josip Manolić izjavio da je ta odluka suprotna stavovima Brionske deklaracije.⁸² U Zagrebu se čak govorilo o „lažnom slovenačkom ratu“ – u pitanju je navodno bio srpsko-slovenački pakt koji je Slovencima olakšao secesiju, doveo do poniženja JNA i uništavanja onoga što je ostalo od Markovićeve vlade. JNA je konačno prestala da bude autentična jugoslovenska armija i sada je bila slobodna da svu svoju pažnju usmeri prema rastućim napetostima u Hrvatskoj. Posle kraha u Sloveniji sada joj je više od svega bio potreban moralni podstrek.

Odluka Predsedništva SFRJ predstavljala je suštinsko priznavanje slovenačke nezavisnosti i od tada Slovenija gotovo da više nije učestvovala u raspletu jugoslovenske krize. Umesto vojnika JNA u karaule su se veoma brzo „uselili“ slovenački teritorijalci, a u jedinice JNA više nisu regrutovani obveznici iz Slovenije. Sa čisto vojničke tačke gledišta, namera armijskog vrha i rukovodstva Srbije bila je da se skрати front i izvrši pregrupisanje snaga, kako bi se što spremnije dočekali sukobi u Hrvatskoj. Zato je Mesić i bio protiv ovakve odluke. Osim toga, trebalo je od javnosti sakriti objašnjenja za potpuno promašenu dotadašnju strategiju koja se svodila na javno saopštavanje ultimatumima od kojih kasnije nije bilo ništa, na „mahanje batinom a da se ta batina nije upotrebila“, podizanje i spuštanje borbene gotovosti „kao da je reč o zavesi u pozorištu“.⁸³ I na kraju, izbegnut je odgovor na ključno pitanje – zbog čega su u Sloveniju izginuli mladi vojnici JNA.

Ovakva odluka Predsedništva SFRJ bila je u suprotnosti sa Brionskim sporazumom, pa je predstavljala iznenađenje i za Evropsku zajednicu koja nije tražila povlačenje JNA iz Slovenije već samo njeno povlačenje u kasarne i vojne objekte. Odluka je međutim bila u duhu srpsko-slovenačkog dogovora kome su se pridružili i predstavnici drugih republika, osim Hrvatske. Posle ove odluke usledio je radikalna zaokret u politici međunarodne zajednice prema jugoslovenskoj krizi, jer do tada nije postojala podrška secesionizmu ni u jednom delu Jugoslavije. Do ove odluke Predsedništva Evropska zajednica je bila koliko-toliko jedinstvena u pogledu podržavanja „jedinstvene i demokratske Jugoslavije“, kako je tu politiku objasnio Džejms Bejker, šef američke diplomatije, kada je 21. juna 1991. bio u Beogradu. Odluka Predsedništva SFRJ donesena je bez ikakve potrebe i nije imala uporište u Ustavu. Pošto je bilo očigledno da Slovenija i Srbija više ne žele nikakvu Jugoslaviju, i na Zapadu se postepeno menjao stav prema tom pitanju. Kada je JNA, protiv svoje volje, napustila Sloveniju pojavili su se zahte-

⁸¹ Борба, 20–21. јул 1991, 3.

⁸² Исто.

⁸³ Мирослав Лазански, *Остају питања*, Политика, 20. јул 1991, 5.

vi za njenim povlačenjem i iz ostalih republika do čega je i došlo krajem 1991. i početkom 1992.

Teško je reći da li je srpsko rukovodstvo sledilo unapred zacrtanu strategiju, odnosno da li se Srbija pripremala za rat protiv Hrvatske. Kasniji razvoj događaja više asocira na zaključak o opštoj konfuziji i potpunoj nepripremljenosti u vrhu srpske vlasti za dalji tok jugoslovenske krize. Milošević još uvek nije imao efektivnu kontrolu nad JNA, a njen vrh je i dalje želeo da bude nezavisan politički faktor. Veliko je pitanje da li je srpski predsednik i želeo da preduzme bilo kakvu energičnu akciju, jer nikakav plan o stvaranju neke srpske države, u nekim granicama, nikada nije ni postojao. Događaji su se razvijali po „prirodi stvari“, Srbija je bila, manje-više, pasivan posmatrač, a Milošević je reagovao samo kada je na to bio primoran.

Odluka o povlačenju JNA iz Slovenije bila je samo jedna u nizi pogrešnih procena. Povlačenje iz Slovenije vojni vrh je prikazao kao „najkrupniji korak“ u mirnom razrešenju jugoslovenske krize; objašnjenje da je „zadat najveći udarac razbijačima Jugoslavije“ bilo je više nego apsurdno, jer čemu je onda služila prethodna intervencija? Najapsurdnija je bila izjava generala Kadijevića Televiziji Beograd od 19. jula da očekuje nastavak razgovora o budućnosti Jugoslavije i da se JNA povlači iz Slovenije jer ne želi da utiče na mesto Slovenije u budućem uređenju Jugoslavije: „*Armija time pokazuje da i tim putem ne želi uticati na bilo kakav način opredeljenja slovenačkog naroda, ono što je ona i ranije tvrdila*“. Onaj deo oficirskog kora koji je ostao veran jugoslovenskoj ideji smatrao je da je u pitanju čin „sramne izdaje“ jer Jugoslavija nije mogla da postoji bez Slovenije, (i Hrvatske); drugi deo, koji je bio u manjini, tražio je primenu ove odluke i na teritoriji Hrvatske kako bi se obezbedio „nivo razgraničenja po etničkoj i nacionalnoj liniji“.⁸⁴

Ova odluka označila je kraj socijalističke Jugoslavije utemeljene 1943. godine. Slovenija je dobila „odrešene ruke“ da zaokruži svoj proces konstituisanja u nezavisnu državu. O reakciji pripadnika JNA u Sloveniji upečatljivo svedočanstvo ostavio je general Konrad Kolšek, koji je pune 42 godine proveo u jugoslovenskoj vojsci: „*U 14. korpusu vest je izazvala opšti šok i mnoge starešine su plakale. U 13. i 31. korpusu odluka je shvaćena kao izdaja i izdajstvo. Mnoge starešine su odlazak iz Slovenije prihvatile kao surovu istinu i teška srca su otišli. Decenije provedene u toj republici, mešoviti brakovi, stečene navike i mnoga druga zajednička dostignuća Armije i naroda, urezali su duboki pečat svakom pojedincu, bez obzira na nacionalnost, na koju se pre toga nije ni gledalo. Rušilo se sve ono što je bilo pozitivno i nezaboravno iz prošlosti. Sva duhovna, kulturna, materijalna i ostala dostignuća preko noći su srušena političkim bezumljem tadašnjih vlasti koje su bile daleko od sposobnosti da uredi jednu dobru državnu zajednicu u novim uslovima, kao što je to bila Jugoslavija*“.⁸⁵

⁸⁴ Navedeno prema: D. Marjan, *Slom Titove armije*, 214.

⁸⁵ K. Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 275.

Voren Zimerman piše da je najveća slabost Slovenije u jugoslovenskoj krizi bila njena sebičnost: „*U svojoj žurbi da se odvoje od Jugoslavije, jednostavno nisu obraćali pažnju na 22 miliona Jugoslovena koji nisu bili Slovenci. Oni snose značajnu odgovornost za krvoproliće koje je nastupilo posle njihovog odvajanja*“.⁸⁶ Jugoslovenska narodna armija nije mogla da dobije rat protiv Slovenije, jer su njeni pripadnici decenijama učeni da nikada neće biti u prilici da ratuju protiv svoga naroda. Zato vojni vrh nije očekivao da će tu vojsku nemilosrdno ubijati deo tog naroda. Ipak, teško je za sada, na ovom stanju raspoložive građe, dati pouzdaniji odgovor na ključno pitanje: zašto je vrh JNA sa tako malim snagama krenuo u sukob sa slovenačkom nacionalnom vojskom. Generali su svakako znali šta će se dogoditi, pa je onda verovatna pretpostavka i da je takvo angažovanje imalo neki cilj.

Veliki broj odgovornih starešina Komande V armijske oblasti smatrao je već 2. jula da je u pitanju bilo „svesno žrtvovanje“ ali da oni ne znaju za koje ciljeve je to urađeno. Mario Nobilo, tadašnji savetnik hrvatskog predsednika Franje Tuđmana, siguran je da je između Miloševića i Kučana postojao dogovor o odlasku Slovenije iz Jugoslavije.⁸⁷ Verovatno je najbliža pameti ocena da je u pitanju bila pogrešna procena generala Kadrijevića koji je bio i najodgovorniji za donošenje takve odluke. Dotadašnja „demonstracija sile“ na Kosovu i u Hrvatskoj bila je uspešna, pa je Kadrijević verovao da će se to dogoditi i u Sloveniji. To bi značilo da je obaveštajno-bezbedonosni sistem JNA „neslavno propao“ jer nije predvideo da će Slovenci pružiti otpor, ili je, pak, te činjenice prećutao zbog interesa Srbije.⁸⁸

U svakom slučaju, neslavna epizoda u Sloveniji ostavila je dugoročne negativne posledice i po JNA i po one koji su joj do tada bezrezervno verovali. Tako je Komanda Kninskog korpusa već 4. jula zabeležila da je među građanima srpske nacionalnosti vladalo „veliko ogorčenje“ i uznemirenje zbog poraza JNA na teritoriji Slovenije: „*Prevladava mišljenje da se JNA nije trebalo angažovati i da je trebalo Sloveniju pustiti da ide iz Jugoslavije, a granice i vojne efektivne premestiti tamo gde ih narod prihvata. Gubi se poverenje i u naše jedinice i javno postavlja pitanje hoćemo li se raspasti u slučaju napada MUP-a u cilju uspostave svoje vlasti na teritoriji SAO Krajine i kako ćemo proći na zadatku da sprečimo krvoproliće*“.⁸⁹

Konrad Kolšek je neposredno po okončanju slovenačkog rata izjavio da se ne može govoriti o agresiji ili pokušaju okupacije Sloveniji od strane jedinica V armijske oblasti JNA, jer su one samo izvršavale naređenja Štaba vrhovne ko-

⁸⁶ V. Zimerman, *Poreklo jedne katastrofe*, 46.

⁸⁷ *Sivaranje hrvatske države*, 308.

⁸⁸ D. Marjan, *Slom Titove armije*, 208–209.

⁸⁹ Navedeno prema: D. Marjan, *Slom Titove armije*, 209.

mande koja su proistekla iz odluka SIV-a i Saveznog veća Skupštine Jugoslavije. Odbacio je i primedbe da je JNA nastupala „diletantski“ jer ona po svojim „strateškim opredeljenjima i zadacima“ nije bila vojska koja bi se borila protiv sopstvenog naroda: „*Ako je JNA u nečemu i pogrešila, onda je to verovanje da zadatak koji smo imali u Sloveniji neće biti doživljen kao neprijateljstvo. U takvoj proceni ja vidim i svoju odgovornost*“.⁹⁰

Da bi demonstrirao podršku slovenačkom rukovodstvu, nemački ministar spoljnih poslova Hans Ditrh Genšer otputovao je na jugoslovensku granicu da bi se sastao sa predsednikom Kučanom i ministrom Dimitrijom Rupelom, da bi istovremeno upozorio federalnu armiju da ne pokušava da koristi silu radi očuvanja kontrole nad saveznim granicama. Sastanak je održan u Beljačkim Toplicama, u Bad Vilohu.⁹¹ Posle toga Kučan je naredio svojim vojnicima da pucaju na federalne trupe, uključujući i one koji nisu imali bojevu municiju.⁹²

Slovenačko rukovodstvo je bilo vrlo vešto i u propagandnom ratu. Inostrani reporteri držani su u podzemnom medija centru i informisani da su slovenačke snage uspele da savladaju četvrtu najjaču vojsku u Evropi. Novinari su rutinski slali kao vest mnoge izmišljene izveštaje slovenačkih vlasti o raznim bitkama, od kojih se neke nisu nikada ni dogodile. Događaji u Sloveniji u vreme proglašenja njihove nezavisnosti prikazivani su na televiziji kao agresija jugoslovenske vojske na Sloveniju, a ne kao secesija Slovenije.

Voren Zimmerman piše da je bio iznenađen „drskošću“ sa kojom su Slovenci krenuli u realizaciju svoje nezavisnosti. U prvoj polovini jula 1991. posetio je Ljubljanu; naj snažniji utisak na njega ostavio je Janez Janša koji mu je rekao da je uživao u svakom minutu svoje osvete: „*Bilo je fantastično – rekao mi je – JNA je obučila našu teritorijalnu odbranu. Svake godine bi slali svoje najviše oficire iz Beograda da nas ocene. Tačno su znali za šta smo sposobni. Upasti u zamku – ne samo zamku za koju su znali, već koju su i sami delimično stvorili – bio je vrhunac arogancije i neodgovornosti*“.⁹³

I američki ambasador je siguran da JNA nije pokrenula svoje pune efekte jer se Milošević sa Kučanom već dogovorio o njenom povlačenju iz Slovenije: „*Za Miloševića je to bilo ostvarenje cilja koji je postavio 1989. kada je počeo da vija Slovence. Nije mogao da toleriše njihovo liberalno, nezavisno ponašanje, ni bespoštednu kritiku srpske politike na Kosovu. – 'Milošević mi je nekoliko puta nakon naših izbora rekao da Slovenija može slobodno da ode iz Jugoslavije' – rekao mi je kasnije Kučan – 'ali bi uvek dodao da Hrvatska, s njenom srpskom manjinom, nikada ne sme otići*“.⁹⁴

⁹⁰ Борба, 10. јул 1991, 11.

⁹¹ www.slobodnaevropa.org/content/article/1045349.html.

⁹² Navedeno prema: Transkript dokumentarnog filma *Rat koji se mogao izbeći*, Hargrove Entertainmnet.

⁹³ V. Zimmerman, *Poreklo jedne katastrofe*, 95.

⁹⁴ Isto, 96.

Ante Marković je 18. septembra 1991. na sednici SIV-a, na kojoj je tražio ostavku generala Kadijevića, otvorio pitanje rata u Sloveniji. Izjavio je da je njegova vlada donela odluku o zaštiti jugoslovenskih granica na tom području, ali da on nije odlučivao o načinu vojne intervencije. Tada je rekao sledeće: „*Nikada nam nije objašnjeno, nikada, mada sam sam ja to tražio već na nekoliko sednica, kako je došlo do angažiranja JNA na način kako je ona angažirana. Ko je doneo odluku, ko je preuzeo odgovornost, da li je na takav način trebalo izaći na zaštitu granica, ili nije? Ja mislim da se posle odgovora na ovo pitanje može jasno zaključiti da je izmanipulirano i Savezno izvršno veće. Mislim da ono što se dogodilo u Sloveniji predstavlja početak svega onoga što se sada dešava i da je to bio početak kraja Jugoslavije, a i početak kraja Jugoslavenske narodne armije kao opće jugoslavenske*“.⁹⁵

Marković je rekao i da je federalna vlada bila protiv povlačenja JNA iz Slovenije, kao i da nikada nije dobio objašnjenje za takvu odluku, pa je namera-
vao da podnese ostavku, jer je povlačenje JNA iz Slovenije označilo kraj Jugoslavije i njene oružane sile.⁹⁶

Kosta Nikolić

THE WAR IN SLOVENIA 1991

Summary

A short war in Slovenia was only the beginning of the war which was the outcome of the Yugoslav state crisis in late 1980-ties. This was the prelude to civil war in Croatia and later wars that broked up Socialist Yugoslavia. The Slovenia's independence was declared on the 25th June 1991. The Slovenian Parliament adopted constitutional act proclaiming the independence of Slovenia. The Yugoslav People's Army have no chances to win the war against Slovenia. Members of the Army were taught for decades that they never engaged in the war against interior opponents. The Slovenian leadership was very keen to win the media war. They skillfully runned the propaganda war. Political events in Slovenia at the time of declaration of independence and later combat operations were shown on television as the aggression of the Yugoslav army, not as Slovenia's secession.

⁹⁵ Navedeno prema: Борба, 20. септембар 1991, 7.

⁹⁶ Исто.